

Szenteste délutánján, mint minden valamirevaló falunkbeli kisgyerek, róttuk a havas utcákat. Kántálni indultunk. A világ legtermészetesebb dolga volt ez, élő hagyomány. Betlehemet nem cipeltünk, csak néhány karácsonyi éneket vittünk szívünkben szanaszét, s fújtuk boldogan. „Szabad az Istent dicsérni?” – rikkantottunk az ismerősök kapuja előtt vagy a tornácon (a dolog a ház kutyájának hamissági fokától függött), s nyertünk bebocsátást az idegen illatok, a lobogó sparhelt, a jókedv és szegénység otthonaiba. Nem tudtuk még akkoriban, hogy csak oda megyünk,

Megjelennek az ikonográfia lényeges elemei (angyalok, pásztorok, sőt az ötödik versszakban a három királyok is), de erről majd később.

Még egy hasonlót találok (bár ezt énekelve még nem hallottam, de itt van leírva, tehát valahol, valamelyik faluban biztosan éneklük):

Örök Isten ma született,
A nagy Isten emberré lett,
Mennyekből leszálla
Világ váltságára, örvendjete.

Leszállt az Ég dicső királya...

n é h á n y   g o n d o l a t   a   k a r á c s o n y i   é n e k e k r ő l

mehetünk, ahol a válasz: „Szabad!” – hiszen elképzelhetetlen lett volna ennek az ellenkezője. Hogy létezett a „nem szabad!” világa, pontosabban a mi szabad világunkat ölelte körül a Nagy Nem Szabad – hírből talán hallottuk, de valószínűtlenül távoli földrésznek tűnt: nem a mi világunk. A falu általunk ismert része ellenben tágas családnak tetszett, ahol vígan csatangolhatunk, kikötés csak egy: vacsorára otthon lenni!

Karácsonyi énekeink ezerféleképp közelítik meg az egy misztériumot: az Isten emberré lett. „Isten ember fiává lett, hogy az ember Isten fiává váljon” – fogalmazta meg Szent Iréneusz már a II. században. Két évszázaddal később Szent Athanáz már jóval radikálisabban mondja: „Emberré lett, hogy istenivé tegyen minket.” A görög atyák megistenülés (theószisz) fogalmának körülírására alkotta meg később a nyugati teológia a kegyelem kifejezést. A kereszténység – s ebben különbözik gyökeresen a zsidóságtól, a gnóvizistól és a korabeli misztériumvallásoktól – tulajdonképpen a megtestesülés vallása. Ez tehát az első nagy témakör, megfogalmazni az alapvető paradoxont: az örökkévaló, a világ teremtő ura megjelent a térben, időben. Felütöm a kezem ügyébe eső imakönyvet, s a karácsonyi énekek között, íme, az első. Az örökkévaló és az időbeli, a fent és a lent találkozása, a megtestesülés kozmikus öröme.

*Az ég és a föld, az ég és a föld mostan ünnepelnek
Angyal és ember, angyal és ember vígan örvendeznek.
Krisztus született. Isten ember lett.
Angyalok dicsérik, királyok tisztelik,
Pásztorok imádva, térdhajtván éneklük,
A nagy csodát hirdetik.*

Hallottam viszont Rozsályban, ebben a kicsinyke szatmári faluban, a hetvenes években, és azóta se másutt, ezt a gyönyörű dallammal énekelte szöveget:

*Leszállt az Ég dicső királya,
Leszállt egy csöndes éjszakán.
Jászolban fekszik, rongy ruhában,
Aki a mennyet alkotta.
Légy üdvözölve szent karácsony,
Mert földre hoztad az eget.
Elmúlik már a bűn homálya,
Hisz te az üdvöt hirdeted.*

A falunak – nem véletlen – ez volt a kedvenc karácsonyi éneke.

Az alászállás, a megtestesülés Krisztus-központúsága másutt kiegészül különleges Mária-tisztelettel is, hiszen az Isten Fiát befogadó Szűz nélkül nincs inkarnáció. Történt a VI. században, hogy Rómánosz Melódosznak (azaz Énekszerző Rómánosznak, akit a keleti egyház szentként tisztelt), megjelent a Szent Szűz a templomban egy karácsonyi éjszakán. Mária egy tekercset nyújtott át neki, amit le kellett nyelnie. Rómánosz ezután az ambonra lépett és elénekelte híres karácsonyi énekét. A tökéletesre csiszolt himnusz iskolapéldája, hogyan lehet érzékien, ugyanakkor érzélgés nélkül megfogalmazni a kereszténység központi paradoxonát.

*Ma a Szűz a legfelsőbb lényt szüli,
És a föld a Befogadhatatlannak istállót ajánl fel;
Az angyalok a pásztorokkal együtt dicsőítő éneket zengenek,
A keleti bölcsek pedig a csillagtól vezéreltetve közelednek,
Mert érettünk született a kisedd csecsemő,
Az örökkévaló Isten.*

Még inkább Máriára, s a szüzi születés misztériumára összpontosít a következő (andante) ének:

Csodáknak csodája,
A Szűz Fiat szül ma
Bellehemen, szegény helyen,
A boldog Mária

Karjain hordozza,
Énekek altatja,
Mindenható Teremtőként,
Uraként imádja.

„Az anya a gyermekkel” finoman érzékeltetett intimitása szinte észrevétlenül vezet az evangéliumi üzenethez.

Némileg ellenpontként, a népdalszerű karácsonyi énekek gyakran hajlanak arra, hogy az evangéliumi jelenetből pusztán a szegénységet és a védtelen kisdedit ábrázolják.

Rossz a Jézus kiscsizmája, sír a ködmöne.
Ázik-fázik, megveszi az Isten hidege.
Hogyha volna kiscsizmám, Jézuskának oda'd-
nám,
Báránybőrös ködmönömmel jól betakarnám.
Akkor hozzám hajolna, talán meg is csókolna;
Boldogabb a széles földön nálam nem volna.

rossz szalát
vállal a szelére
botladozik
(elszedte az
alját)

Bizonyos szempontból érthető ez a megközelítés (már a korai keresztény századokban ismert volt arianizmus néven), ám elég csak Jézuska nevét mondjuk Jancsikára változtatni, s nyomban eltűnik minden üdvtörténeti mondanivaló. Valószínű, hogy Lukács, az evangélista, igencsak meglepődne a fenti szövegen.

Azért lett az Isten emberré, hogy az ember istenivé lehessen. A megtestesülés ténye mellett lássuk tehát a másik nagy teológiai gondolatot: a

kiengesztelés, a megváltás témakörét. A messiási szerepre utal a következő népének:

Krisztus Jézus született, örvendezzünk,
Néki örömeinket zengedezzünk.
Dávidnak véréből, tiszta Szűz méhéből
Született Krisztus nekünk.

A második versszak a reneszánszból megörökölt virágnyelven fejt ki a születés értelmét:

A szüzesség lilioma kivirágzott,
Megtermé a mennyei szép virágot.
A kegyes Jézust ma, minékünk meghozta,
Született a váltásból.

Segíthetnek a betlehemi jelenet mellékszereplői is, különösen az angyalok és a pásztorok, hogy megpillantsuk az ünnep lényegét. Jó esetben vezetőink lehetnek a titok befogadásában. A legismertebb (s ezért sajnos leginkább elkoptott) ének angyali perspektívából indít, és a pásztorokat noszogatva jut el az Isten Fiáig. Számomra Márai parafrázisa mentette meg a vásári bodegák, mobiltelefon csengőhangok és plazmaelérzékenyülés által felzabált Mennyből az angyalt.

Az angyalok mellett érthetően pásztorok a leggyakoribb szereplői a különféle népies karácsonyi daloknak. A közismert Csordapásztorok... kezdetű ének kiegyensúlyozottan „evangéliumközeli”, de van példa közöttük arra is, amikor a pásztorromantika kelléktára már-már elhomályosítja a lényegi mondanivalót:

Jaj, szegény, de fázik,
Könyveitül ázik,
Nincsen neki párnája,
Sem cifra nyoszolyája,
a széna lágy párna,
barmok jászla melegítő kályhája,
ökö, szamar leheleti reája.

Nosza, hát jöjjetek!
Velem siessetek!
Vigyünk neki báránykát,
Egy kis írósvajacskát,
Tikmonkát, túrócskát,
És pediglen egy csutóra borocskát.
Így köszöntsük a született Jézuskát!

Mégis, ennek a pásztoréneknek a játékos derűjében, az ajándékvívők jókedvében megcsilán valami az ünnep lényegéből.

De nem keresgélek tovább. Ebben a gazdag kincstárban kinek-kinek megvan az alkatának, élethelyzetének leginkább megfelelő, kedves karácsonyi éneke, hogy Krisztus kettős – isteni és emberi – természetének összetartozását, s önmagának Krisztushoz tartozását ilyen vagy olyanformán magából kiénekelje „keveredés nélkül, változatlanul, elszakíthatatlanul és elválaszthatatlanul”, istenien emberül.

• Tóth Péter-Pál